

Over de toekomst van links in Nederland

► *Klaas Bakker*

De Tweede-Kamerverkiezingen van 22 januari 2003 vormen een vuurproef voor verdeeld Nederlands links. Na de verkiezingen van 15 mei 2002 was links na het debacle van Paars, de opkomst van de Lijst Pim Fortuyn (LPF) en het succes van het CDA onder leiding van Jan Peter Balkenende volledig uitgeteld. Dat kwam door de grote verkiezingsnederlaag van de sociaal-democratische Partij van de Arbeid (PvdA) die de helft van haar kiezers én haar kamerzetels verloor. Met het gevolg dat rechts een coalitie kon vormen. Die coalitie viel reeds na enkele maanden uit elkaar door intern gerommel in het weinig consistente rechtse kamp. Vooral de LPF blonk uit in krakeel en amateurisme. De val van de eerste regering-Balkenende was dus niet het werk geweest van de oppositie, maar van de onvermijdelijke macht der dingen. De rechtliberale Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) onder leiding van Gerrit Zalm was met de LPF en het Christendemocratisch Appèl (CDA) in zee gegaan met het oog op een snelle crisis en nieuwe verkiezingen. Toen de VVD ontdekte dat de LPF eerder dan verwacht rijp was voor de hakbijl, trok Zalm "de stekker eruit".

Kwestie is natuurlijk of na de finale deconfiture van populistisch rechts het Nederlandse politieke landschap weer in de oude vertrouwde plooiën zal terugvallen met aan de ene kant de rechtse liberalen en de naar het conservatisme neigende christen-democraten en aan de andere kant een sociaal-democratisch blok rond de PvdA. Dit driestromenlandschap in de politiek is echter na de opgang en het weer verdwijnen van de rechtse populistische partijen zodanig verstoord dat iedereen met gerust gemoed nu spreekt van het einde van een

tijdperk. Dat komt doordat de progressieve waarden die sinds de jaren zeventig ondanks alle coalitiewisselingen ideologisch en politiek Nederland overheerst hadden, nu niet alleen in het defensief zijn gedrongen, maar ook op het punt staan te worden vervangen door conservatieve waarden en normen. Dan gaat het hier uiteraard niet om nete tafelmanieren en reverenties maar om de ordening van staat en maatschappij. Met Pim Fortuyn verloor de ideologie van het multiculturalisme en de gedoogcultuur haar burgerrechten omdat de pleitbezorgers hiervan onder de voet gelopen werden door een rechtse opiniebeweging tegen alles wat Nederland tot dan toe zo uniek en tolerant had gemaakt.

De Partij van de Arbeid

De val van Paars en van de consensus rond het multiculturalisme heeft het zelfvertrouwen van links aangetast. Links verloor haar ideologische hegemonie. Ten bate van wat en wie? Men kan gewagen van een conservatieve of populistische machtsovername waardoor de behoudende krachten in de maatschappij weer aan de macht zijn gekomen op de populistische golven van anti-migranten-sentimenten, angst voor de open economische grenzen, het wegvallen van nationale symbolen (als de gulden) en onzekerheid over het behoud van de verworven welvaart na de ineenstorting van het volkscapitalisme. Vóór de verkiezingen van 15 mei 2002 was het consumentenvertrouwen snel gedaald in het zog van de sluipende beurscrisis en de snelle prijsstijgingen. De crisis in de zorg, het onderwijs en de samenleving inspireerden niet tot het verwoorden van

linkse eisen en oplossingen, maar tot de vlucht naar de markt en naar meer blauw op straat. De rampzalige verkiezingsnederlaag van de PvdA betekende een afrekening van de linkse kiezers met een autistische partij die tot het establishment was gaan behoren en die van doorregeren haar enige boodschap had weten te maken.

Sindsdien zijn alle ogen gericht gebleven op de wijze waarmee de PvdA intern orde op zaken ging stellen. Het zelfreinigingsproces kwam moeizaam op gang. De ontredderde kamerfractie en het partijbestuur werden in snelheid genomen door de val van de regering. Ze kregen nauwelijks de tijd om een nieuwe lijsttrekker te laten kiezen door de leden. Dat laatste was echter op zich al een doorbraak daar ditmaal de lijsttrekker niet in kleine kring werd aangeduid en daarna aan de leden gepresenteerd. Doch van enige vernieuwing was alleszins geen sprake. De PvdA gaat de verkiezingscampagne in met de jonge Wouter Bos, die in de laatste Paarse regering nog staatssecretaris van Financiën was en dus ondanks zijn 39 lentes reeds tot het sociaal-democratische establishment kan worden gerekend. De verkiezing van Bos had ook veel weg van een oefening in camouflage-technieken, want als ernstige tegenkandidaten kreeg hij twee oudere fractieleden (Jeltje van Nieuwenhoven en Klaas de Vries) toegespeeld. Die twee mochten van hem met een ruime marge verliezen daar ze inmiddels toch al dicht bij hun pensioen zaten. Met Bos is de PvdA een gimmick rijker.

Bij de PvdA zijn inmiddels de interne kritieken op de oude leiders verstomd. Sommigen zijn vlak na de verkiezingsnederlaag afgehaakt. Anderen hebben gezegd niet meer terug te willen keren in een volgende Tweede Kamer. Met Bos hoopt men de toekomst weer fris en monter in de ogen te kunnen kijken. Van Bos wordt verwacht dat hij in de media beter zal overkomen dan de meeste andere zittende coryfeeën. Maar wat is de inhoud van Bos? Daar bestaan nog vele twijfels over. Deze telg uit een calvinistisch gezin en met een snelle carrière bij de Shell zou vooral uitblinken in vlotte verkooppraatjes. Kan hij die praatjes ook plaatsen in een visie of een maatschappijmodel? Want daar schortte het de PvdA onder Wim Kok schromelijk aan. Uit de mond van Kok is nooit één visie op een omvattend maatschappelijk probleem vernomen. Als Kok over de toekomst praatte, dan noemde hij graag de aanleg van een nieuwe haven in de Noordzee, de uitbreiding van Schiphol of een spoorlijn naar Duitsland.¹ Hij had immers zijn

ideologische veren afgeschud. Kok: "De oude ideologie blijkt niet in staat afdoende antwoord te geven op de sleutelvragen van deze tijd. Het afschudden van ideologische veren is voor een politieke partij als de onze niet alleen een probleem, het is in bepaalde opzichten ook een bevrijdende ervaring."²

Van Bos is niet vernomen of hij op zoek is naar ideologische veren. Is hij zoals Kok een kale kip? Die indruk verwekt hij in elk geval. Van Bos vernemen de kiezers dat hij ook bij moeilijke dossiers en lastige keuzen wil gaan uitmunten in duidelijkheid. Maar vanuit welke ideologische opties hij die duidelijkheid zal scheppen, is onbekend. Ook heeft hij al die maanden dat hij officieel kandidaat was voor het lijsttrekkerschap geen enkel moeilijk dossier aangeraakt en ook geen lastige keuzen moeten maken. Tenzij dan het snelle voorstel om de aftrekbaarheid van de hypotheekrente aan een plafond te onderwerpen, om met de aldus verkregen extra inkomsten iets te doen voor de middeninkomensgroepen die nu wegens de sterk gestegen huizenprijzen geen eigen woning kunnen kopen. Of Bos hiervan ook een punt zal maken in de kiesstrijd is maar de vraag. Want noch het CDA, noch de VVD willen aan de hypotheekrente morrelen. Ze zullen in dat geval de PvdA uitsluiten van mogelijke regeringsdeelname.

Wat wil Bos dan wél? Ten eerste wil hij een deel van de verloren kiesaanhang terugwinnen, maar zonder daarbij de lat hoger te leggen dan 30 kamerzetels op een totaal van 150. Dat zou een winst van zeven zetels betekenen. De cynici zeggen echter dat met 30 zetels Bos een zeer mooie uitslag zou boeken. Ten tweede vraagt Bos krediet voor zichzelf en de PvdA om het vertrouwen met de linkse achterban te kunnen herstellen. Niet nu, maar over vier jaar moet de PvdA klaar zijn voor een gooi naar regeringsdeelname. In die tussenperiode kan men dan een fijne parlamentsfractie maken die het contact met de aanhang in de provincie heeft hersteld en die in het parlement aankaart wat onder de mensen leeft.³ Kortom, met Bos zal de PvdA het wiel weer uitvinden. Ten derde wil Bos de partij opengooien voor nieuwe mensen en ideeën. Wie deze laatste bezit is dus hartelijk welkom, want de oude ideologen van Paars zijn inmiddels in de uitverkoop gedaan. Met Bos worden niet alleen klare uitspraken verwacht, maar ook nog eens voor de mensen herkenbare oplossingen.

Als men Bos moet geloven dan is met wat nieuw management en een betere positionering in het midden de PvdA over enkele jaren weer helemaal in de markt. Maar is dat wel zo? Een miljoen kiezers wint men niet zomaar terug. Het politieke personeel dat die klus zou moeten klaren, heeft door veel polderdemocratie en inteelt geen benul meer van het meest eenvoudige politieke handwerk. De PvdA was immers een bestuurderspartij geworden die door middel van coöptatie en uitgekende carrièreplanning aan elkaar functies doorschoof, en die de voeling met de basis had ingeruild voor een horde adviseurs die allemaal hun riante inkomens dankten aan de opdrachten die ze via de partij vanuit het overheidsapparaat toegeschoven kregen. De partij verloor ook steeds meer leden als gevolg van demotivatie bij een deel van het voetvolk of door vergrijzing. Vandaag houdt de PvdA er nog 60.000 over, van wie de helft allicht vergeten is om de automatische bankafschrijving te stoppen. Sociaal-democratische ideologen schaamden er zich niet voor om smalend te praten over de gewone leden die toch niet wisten wat besturen inhield, en zij vroegen zich openlijk af of het tijdperk van de massapartijen niet voorbij was. Men kon immers volgens het model van Greenpeace werken met leden als donateurs die voor de rest alleen maar via de media op de hoogte zouden worden gehouden van hetgeen de partijtop in de openbaarheid wilde brengen. Een veramerikanisering van het politieke bedrijf leek op zijn plaats, nu de PvdA haar politiek personeel rekruteerde via open sollicitatieprocedures, waarbij nieuwe politici niet meer werden beoordeeld op jarenlange militantenrouw, maar op geschiktheid om een bepaald specialisme te vertegenwoordigen en voeling te houden met andere specialisten uit die sector. Zo geraakte Wouter Bos vier jaar geleden in de Tweede Kamer.

De meest pessimistische prognoses laten vermoeden dat de PvdA haar crisis niet zo gemakkelijk zal kunnen overwinnen. Niet alleen haar ideologie is erg flets geworden, maar ook haar sociale basis is grotendeels weggesmolten. De meeste handarbeiders en leden van de vakbeweging stemmen niet meer voor de sociaal-democraten. De etnische kiezers vragen zich bangelijk af of de PvdA nog

wel een partij van de gekleurde verworpenen der aarde kan worden, nu prominente sociaal-democraten met enige overtuiging durven praten over al "die kutmarokkaantjes" die de straten onveilig maken. Met de multiculturele samenleving is het inmiddels niet goed gesteld meer in de PvdA. Na een politieke soap, een grote partij als de PvdA onwaardig, nam de Somalische Ayaan Hirsi Ali de wijk naar de VVD omdat ze daar een verkiesbare plaats aangeboden kreeg.⁴ Hirsi Ali werkte op de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA, en had zich de voorbije maanden laten opmerken door een campagne in de media tegen de islam als achterlijke en vrouwvijandige godsdienst. Haar boodschap werd onmiddellijk gretig door de media opgepikt omdat ze vanuit conservatieve islamitische kringen op een spervuur werd onthaald. Ze wees namelijk op de onderdrukking van de vrouw in de allochtone gezinnen, de gedwongen huwelijken, de politiek van gezinshereniging en het huiselijke geweld dat vele moslimvrouwen naar "blijf-van-mijn-lijf-huizen" joeg.

Hirsi Ali: "Als een Marokkaan zich niet aanpast, als hij niet zijn oude waarden afleert en die van zijn Nederlandse medewerkers overneemt, is hij de verliezer. Dan is hij niet te handhaven en wordt dus werkloos. Het leidt tot wederzijds onbegrip en wantrouwen, waarbij sommige moslims zich over 'discriminatie' beklagen en werkgevers maar liever 'geen Marokkaan' in dienst nemen. (...) Het bezwaar tegen het multiculturalisme is dat de schadelijke gevolgen worden ontkend van culturele en religieuze normen die de emancipatie van moslims afremmen. Dat is geen wonder, want in deze gedachtegang zijn culturele verschijnselen niet te typeren in termen van 'beter' of 'slechter'; ze zijn eigenlijk onvergelijkbaar. Het bevorderen van een islamitische zuil bestendigt onbedoeld de slechte positie van moslimvrouwen."⁵

Hirsi Ali vertelde hier dingen die iedereen al wist en die ook al door Pim Fortuyn waren aangekaart.⁶ Nu kwam het uit de mond en de pen van een hogeropgeleide moslimvrouw die haar sluijer had afgeschud. De PvdA had dit gedonder in eigen kring best kunnen missen. Met als gevolg dat de knuppel die Fortuyn in het hoenderhok

Met als gevolg dat de knuppel die Fortuyn in het hoenderhok had gegooid, de PvdA een tweede keer kon treffen.

had gegooid, de PvdA een tweede keer kon tref- fen. De PvdA had het begrip integratie moeten begrijpen als een civilisatieproces van specifieke groepen moslimmigranten binnen de Westerse samenleving. Volgens Hirsi Ali was dan de "schijn- discussie over de gelijkwaardigheid van de cultu- ren"⁷ overbodig geweest.

De moeizame economische situatie zal de PvdA van geen baat zijn. De Nederlandse economie tekent nu voor de zwakste groeicijfers in de hele Europese Unie. Het economisch wonder is over. Wat rest zijn nieuwe bezuinigingen om de begro- ting in evenwicht te houden. Dat zal vooral ten koste gaan van de openbare dienstverlening, het onderwijs, de zorg en de leefbaarheid in de oude stadswijken. Een coalitie van CDA en VVD kan altijd wijzen op het feit dat deze puinhopen ont- staan zijn door sociaal-democratisch wanbeheer onder Kok. Voorts wordt het sociale klimaat een stuk grimmiger nu de vakbeweging, die zelf met de rug tegen de muur staat als gevolg van een dalende organisatiegraad, de strijdbijl heeft opge- graven en zich allerminst nog wil identificeren met de onpopulaire PvdA. Door het geld van de leden vooral te beleggen in aandelen zijn de Nederlandse vakbonden inmiddels virtueel failliet als gevolg van de beurscrash.⁸ Het positieve aan deze deconfiture is dat de vakbondsbestuurders eindelijk zijn wakker geschoten en hebben ont- dekt dat de maatschappelijke breuklijnen nog altijd via de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid verlopen. Het is een breuklijn waar de PvdA weigert over na te denken. De PvdA worstelt nog altijd met de populistische opstoten onder het kiezersvolk. Dat populisme zou het gevolg zijn van een egoïstische houding bij steeds meer men- sen. Politici zijn dan zakkenvullers. Volgens de inmiddels reeds lang uit de gratie geraakte PvdA- ideoloog Bart Tromp is de voedingsbodem van dat populisme *ressentiment* dat zich allereerst keert tegen de vreemdelingen in eigen land. Volgens Tromp is dat *ressentiment* het gevolg van de mon- dialisering en de neoliberale revolutie waaraan Paars zo onvoorwaardelijk heeft meegedaan.⁹

GroenLinks

Het linkse alternatief voor de PvdA was tot voor kort GroenLinks. Bij GroenLinks had men tijdens de Paarse jaren de illusie dat keurig oppositie voe- ren in het Parlement zou worden beloond met meer kiezers en zetels en tenslotte met regerings- deelname. Alle hoop was gevestigd op het Belgi- sche of Duitse scenario waar de Groenen ook hun

politieke agenda vanaf de regeringsbanken kon- den uitvoeren. Paul Rosenmöller was van deze strategie de incarnatie. Als ex-maoïstische sta- kingsleider in de Rotterdamse haven en daarna als vakbondsvrijgestelde koppelde hij sociale hard- heid aan het softe inlevingsvermogen van een jongetje uit de rijke katholieke bourgeoisie (win- kelbedrijf Vroom en Dreesmann). Rosenmöller kon het niet maken, omdat hij zich had verkeken op zijn eigen houdbaarheidsdatum. Wie tien jaar lang alleen maar oppositie voert stoot daarna de kiezers af. Voorts verwarde hij het oppositie voe- ren in het parlement met in het land campagne met aantrekkelijke alternatieven voeren. Bij de opkomst van Fortuyn had Rosenmöller niet begrepen dat het debat op een andere grondslag moest worden gevoerd. Hij is inmiddels als kan- didaat-lijsttrekker teruggetreden ten gunste van Femke Halsema. Met Halsema moet GroenLinks pogen om uit de kelders van de peilingen te krui- pen. Dat zal een hele klus zijn, daar Halsema jong, mooi én intelligent is, doch tot op heden vooral in de luwte heeft geopereerd. GroenLinks behaal- de in mei 2002 immers maar tien zetels tegen elf in 1998. Nu zou GroenLinks in sommige peilin- gen terugvallen op zes zetels. Kan Halsema vol- doende "gewicht" in de schaal werpen om de weglopende kiezers tegen te houden? Ze heeft als- nog ingezet op kiezers die vandaag het CDA veel te rechts zouden vinden en die vatbaar zijn voor haar milieuboodschap, voor een onthaaste en vreedzame samenleving en voor het beschermen van datgene wat zwak is.¹⁰

Het probleem bij GroenLinks is altijd geweest dat een niet onaanzienlijk deel van de linkse kiezers deze partij zag als een goede *tweede* keuze voor de PvdA. Maar als puntje bij paaltje kwam, hier dan in het stemhokje, dan wilden die kiezers echter passen. Met Fenke Halsema zal dat niet anders zijn. Wat maakte GroenLinks dan zo onaantrekke- lijk om als eerste keuze door te breken? Er was de partijtop die uit wereldverbeteraars bestond en vooral goede boodschappen de wereld instuurde. GroenLinks droeg daarbij het odium met zich mee van een partij van welzijns- en zorgwerkers, onderwijzers en studenten met te veel kiezers onder allochtonen en uitkeringstrekkers. Groen- Links was ook een partij van plaatsbekleders en woordvoerders van kansarmen, niet van werkers in de basissectoren van de economie. In de partij vond men zoniet vermogende of dikverdienende leden van de middenklassen, maar ook bijstands- moeders. Kortom, GroenLinks was overduidelijk de erfgenaam van het getuigende socialisme en de

christelijke bewogenheid. Als spreekbuis van de zogenaamde Nieuwe Sociale Bewegingen vertegenwoordigde de partij homo's, milieu- en dierenactivisten, drinkers van politiek correcte koffie, kringlopers, biologische scharrelboeren, feministen en alternatieve levenskunstenaars. De multi-culturele samenleving was hier present. Het leverde GroenLinks na de afscheid van de grote ideologieën veel trouwe stamkiezers op.

Dat succes was nu de zwakte van GroenLinks geworden. Door de maatschappelijke acceptatie van de identitaire bewegingen en de wettelijke erkenning van alternatieve samenlevingsverbanden, de borstvoeding op het werk, de vegetarische schotels in de bedrijfskantines, het scharrelvlees en de koffie van Max Havelaar in de supermarkt, het ouderschapsverlof en de groene afvalbak voor de deur of de loodvrije benzine uit de "groene slang" van de Shell, is evenwel de symboolwaarde hiervan gebanaliseerd. Een rechtse liberaal of een verstokte christen brengt vandaag ook zijn oud papier naar het inzamelpunt of doet inkopen in de reformwinkel. Het is een gedrag dat tot het burgermansfatsoen is gaan behoren.

Een keuze maken tussen het getuigende woord en de praktische daad werd voor GroenLinks steeds moeilijker naarmate Rosenmöller het moment van regeringsdeelname naderbij zag komen. Hij droomde immers hardop van het moment dat hij minister zou worden om de groene agenda in een al of niet paars geverfde coalitie te bepalen. Rosenmöller begon daardoor ook tactische én strategische fouten te maken. Hij steunde tot grote woede van zijn achterban de bombardementen in Afghanistan. Daarmee verkwanselde hij het pacifistische erfgoed van de partij. Hij voerde daarna op een onhandige manier Mohammed Rabbæ van de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer op een moment dat Fortuyn met zijn racistische campagne begon te scoren. Inmiddels had hij ook al geblunderd door het simulerende kamerlid Singh Varma al te zeer de hand boven het hoofd te houden.¹¹ En hij toonde zich ook een slechte verliezer door na de verloren verkiezingen niet onmiddellijk terug te treden als politiek leider. In volle ontredde van links stelde hij de vorming van een grote linkse partij voor, inclusief met het liberale D66. Hij werd op meewarige blikken onthaald. Zijn oproep tot harde oppositie tegen de nieuwe regering en vooral tegen de LPF was tactisch een blunder. De LPF zou wel aan

interne conflicten ten gronde gaan. De media zouden de klus van een eerste klas begrafenis van het gedachtegoed van Pim Fortuyn met al te veel plezier op zich willen nemen. Daarvoor had men de overspannen Rosenmöller niet nodig. Voorts werd men in GroenLinks behoorlijk zenuwachtig van de Socialistische Partij (SP) die nu met negen zetels in de Tweede Kamer bijna even groot was als GroenLinks en in de peilingen de wind mee had. Rosenmöller bleek de SP dat succes niet te kunnen gunnen. Hij verweet de SP dat die de LPF altijd met fluwelen handschoenen had aangepakt. In GroenLinks had de achterban hem al eerder laten verstaan niet gediend te zijn van gebekvecht met de SP. De achterban van Rosenmöller wilde de aandacht leggen op de eigen boodschap.

De Socialistische Partij

Met of zonder Rosenmöller kijkt GroenLinks als verlamd naar de snel stijgende populariteit van de SP. De SP wordt immers door vele kiezers als een radicaler en ook geloofwaardiger alternatief voor de PvdA beschouwd. Een aantal factoren hebben dat in de hand gewerkt. De SP heeft veel oude sociaal-democratische waarden de hare gemaakt nadat ze haar maoïstisch kleed had afgeworpen. Ze transformeerde zich van "tegenpartij" tot een partij van populistische positieven. De SP is daardoor de populistische vergaarbak geworden bestemd voor de vermeende blanke onderklasse in de volkswijken. Alleen heeft het erg lang geduurd eer die onderklasse de weg vond naar de SP. Allochtonen moet men in de SP met een vergrootglas zoeken. De SP heeft zich immers altijd bewust gericht op de blanke arbeidersklasse. Het toepassen van de "massalijn" van de Grote Roer-ganger uit Peking vertaalde men in het verwoorden van wat de arbeidersklasse allemaal tegenstond. In het geval van de Turkse en Marokkaanse bewoners in de arbeiderswijken was dat al snel het voorstellen van een oprotpremie (meenemen van de opgebouwde pensioenrechten naar het land van herkomst). De SP trok later deze als racistisch ervaren voorstellen weer in wegens de vele protesten die erop waren gevolgd.

Uiteraard verklaart dit nog niet waarom de SP pas in 1994 met twee zetels in de Tweede Kamer kwam en in 1998 met vijf zetels het enigszins beter deed. In 2002 kwam dan de doorbraak naar negen zetels. De trage electorale opgang had onmiskenbaar te maken met het feit dat de PvdA

en GroenLinks het linkse terrein bezet hielden. De SP was een provinciaal verschijnsel voortgekomen uit de studentenbeweging in Nijmegen en met dokterspraktijken in vooral de provincie Noord-Brabant. Hoewel de SP in de bolwerken hoge scores haalde, kon ze in de jaren tachtig onvoldoende steun verwerven voor het veroveren van een kamerzetel. Doch toen eenmaal de media hadden ontdekt dat de SP de toegemeten spreektijd aardig vulde, kreeg de partij meer aandacht. Vooral fractieleider Jan Marijnissen is nu een lieveling van de nieuwsprogramma's. Hij werd ook het "gezicht" van een partij die de taal van het "gewone volk" met een zuiderse tongval spreekt.

De SP klom eind 2001 in de peilingen toen de populariteit van de Paarse coalitie afkalfde. Marijnissen was ook de enige linkse politicus die zich in de kiescampagne niet liet opjagen door Fortuyn. Anders dan Rosenmöller kefte en beet hij niet. Dat kwam zijn imago van betrouwbaar en integer persoon alleen maar ten goede. Evenals Fortuyn is hij een populistische niet-politicus die de dingen graag eenvoudig bij hun naam noemt. Marijnissen maakte tactisch een onderscheid tussen de Fortuyn als volksverlakker en de kiezers die hem in hun naïviteit achterna liepen. Die koers hield de SP ook na de verkiezingen strak aan. Dat was uit koele berekening. Ten eerste had Fortuyn ook bij de SP in de volkswijken veel kiezers wegeloekt.¹² Ten tweede moest de SP daarna de vele losgeslagen en ontevreden kiezers uit de volkswijken zien terug te winnen. De SP zou daar beter toe in staat zijn als echte oppositiepartij dan de partners van Paars, GroenLinks inclusief. Dat verklaart allicht ook waarom de VVD en de PvdA tijdens het ontbindingsproces van de LPF het verloren terrein nauwelijks weer konden bezetten. Slechts weinig "bedrogen" kiezers wilden nog iets te maken hebben met de architecten van Paars. Een deel keek uit naar een alternatieve protestpartij en vond die, bij gebrek aan beter, in de SP. Vandaar dat de SP in de peilingen een stagnerend en vertwijfeld GroenLinks voorbijschoot. De SP belooft immers alles wat de bange en vereenzaamde mens verlangt. De SP wil vooral een ordelijke samenleving en doet niet zo moeilijk over criminele allochtonen. Wie wil blijven moet zich aanpassen en daar moet de overheid voor zorgen. Wie wil terugkeren mag daarvoor worden beloond. Over de grote wereldproblemen doet de SP niet moeilijk. Ze was als enige partij tegen de oorlog in Afghanistan en is ook tegen een oorlog met Saddam. Cynici beweren dat dit komt doordat voor de SP er geen buitenland bestaat, alleen maar bui-

tenlanders. Dat is onrechtvaardig, want Marijnissen zegt zij aan zij te strijden met de andersglobalisten voor een andere wereldorde.

Zoals andere politici legt Marijnissen ook bij elke verkiezing zijn gedachten in boekvorm in de winkel. Het werd dit jaar een bundel gelegenheden-toespraken waarin hij zowel de puinhopen van acht jaar Paars kritiseerde, als Pim Fortuyn over de hekel haalde.¹³ Die bundel opent typisch genoeg als volgt: "Met Pim Fortuyn heb ik drie dingen gemeen: een tekort aan hoofdhaar, een hoop kritiek op Paars, en de behoefte om zo nu dan een boek te schrijven."¹⁴ Marijnissen is de man van de eenvoudige beschouwingen die lezen alsof ze zo uit de mond van je sociaal voelende buurman zijn komen. De SP is immers de partij van het gezonde verstand. Er is geen probleem of er is wel een oplossing voor. Die oplossingen liggen altijd dicht bij huis.

Euthanasie dan? Jawel, maar het probleem kan ook worden voorkomen met een betere zorg. Voorts kan de mens niet alles regelen. Daarom stemde de SP tegen de nieuwe euthanasiewetgeving. Marijnissen: "Het is een fictie een probleem wettelijk te kunnen regelen dat omgeven is met zoveel dilemma's, onvoorziene gevolgen en mogelijke interpretaties én dat behoort tot de intieme levenssfeer van individuen – waar bij de echte afwegingen alleen de naasten betrokken zijn. Hulp bij levensbeëindiging, zodat een 'goede dood' mogelijk wordt als ondraaglijk en uitzichtloos lijden aan de orde is, is een vorm van beschaving. Dat dit in ons land kan is iets waar we trots op kunnen zijn. Euthanasie moet echter nooit een optie worden, gewoon worden."¹⁵ De multiculturele samenleving? Jawel, maar dan wel gedwongen spreiding van allochtonen en vooral gedwongen integratie met taalkursussen. Integratie van gehandicapten en allochtonen? De ondernemers moet men dwingen minderheden aan te werven en te investeren in hun beroepsbekwaamheid. De doorgeschoten neoliberale revolutie dan? Invoren van de Tobin-tax, meer ontwikkelingshulp, meer staatsingrijpen, vrijstellen van de patenten, duurzame landbouw, etiketteren van gentechvoedsel, milieuvragen in plaats van handelsverdragen etc. Kortom, Ome Jan is uit winkelen geweest in de linkse supermarkt.

Veel maatschappelijke problemen zouden gewoon voortvloeien uit de onwil of het onbegrip van de gevestigde machten, zegt de SP. Het probleem is echter dat men bij Marijnissen nergens duidelijk

voorstellen aantreft om de problemen aan te pakken. Dat komt doordat Marijnissen de problemen nooit precies omschrijft, waardoor ze vatbaar zouden kunnen worden voor gerichte ingrepen. Hoe staat hij bij voorbeeld tegenover de toestroom van (politieke) vluchtelingen? Bij Marijnissen is dat hetzelfde als de weg naar de hemel vragen: "De enorme ongelijkheid in de wereld is de belangrijkste oorzaak van migratie. Terecht zeggen sommigen dat het hypocriet is een onderscheid te maken tussen politieke en economische vluchtelingen. Niemand kan immers een ander die arm is en geen perspectief heeft het recht ontzeggen alles te doen om zijn eigen positie en die van zijn gezin te verbeteren. Maar deze begripelijke ambitie van individuen moet wel onderscheiden worden van de politieke keuzes die geacht worden rekening te houden met de algemene omstandigheden en de toekomst. Dit is het centrale dilemma in het migratievraagstuk."¹⁶

Deze wolligheid heeft uiteraard het wantrouwen opgewekt van de tegenstanders. De SP zou verantwoordelijkheid ontvluchten, omdat ze geen vuile handen wil maken uit angst dan aan populariteit bij de achterban in te boeten. Politicologen hebben al eerder in de gaten gehad dat de SP vooral de zegeningen van de welvaartsstaat binnen nationale grenzen wil beschermen en daarom grote maar wel vrijblijvende verhalen ophangt over het onrecht in de wereld. De hoofdstroom van links (PvdA, GroenLinks) zou kosmopolitisch zijn, de SP vooral voor "eigen mensen" pleiten. Kortom, het is de tweedeling tussen de winnaars en de verliezers van de globalisering waarin de SP de "verkeerde kant" heeft gekozen. De SP vertegenwoordigt de verliezers van de globalisering, maar dan vanuit een provincialistisch perspectief. Bij de SP geen bloembollennationalisme. Wél een verlangen naar de jaren vijftig toen geluk nog heel gewoon was. Marijnissen in zijn krom taalgebruik: "Ik zeg: investeer in je personeel, maak ze betrokken, betaal ze naar behoren, zorg voor ze, geef ze prettige en veilige werkomstandigheden, pers ze niet uit, verbruik ze niet, maar gebruik ze tot wederzijds voordeel."¹⁷

Sommige critici menen dat de SP nog altijd een gesloten en weinig doorzichtige partij is met

Marijnissen als grote regelaar aan de knoppen. Dat zou een voldoende reden zijn om die partij uit te sluiten van een eventuele regeringscoalitie. De SP heeft hier met verontwaardiging op gereageerd. Sinds het ontstaan in het begin van de jaren zeventig heeft de SP haar "marxistische" ideologie opgegeven. Men zegt nog wel het socialisme te willen, maar verder dan een reformistische praktijk komt de SP niet. Uit angst dat elke verwijzing naar een socialistisch perspectief de kiezers toch maar zou afschrikken? Marijnissen bekennt in interviews zelf dat hij afscheid heeft genomen van de jaren zeventig en dat niet de staat, maar de mens zelf voor zijn eigen geluk moet zorgen. Daarmee doet hij alsof bij hem het gezonde verstand heeft gezegevierd. Met hem valt over alles te praten, als het maar

redelijk klinkt en de "gewone man" er zich in herkent. Aandeelhouders die gedupeerd worden door malafide praktijken van banken en investeringsmaatschappijen? De SP dient prompt een wetsvoorstel in om het toezicht te verscherpen. Patiënten die overlijden door nalatig verzuim van de overheid? De SP voelt de minister hierover aan de tand. Een stroomonderbreking ergens in het land waardoor mensen en bedrijven worden geschaad? De SP staat paraat met een kamervraag.

Als de SP duidelijk groter wordt dan GroenLinks, dan zal dat automatisch tot een crisis bij GroenLinks leiden. Maar ook een PvdA die op de hielen wordt gezeten door de SP zal zich in een ongemakkelijke positie weten. De legitimiteit van de PvdA als oppositiepartij wordt dan aangetast. Voorts zal veel afhangen van de totale verkiezingsuitslag. Mochten VVD en CDA samen niet over een meerderheid beschikken, dan ontstaat een moeilijke situatie die wel eens zou kunnen leiden tot een formatiecrisis. Vooral het CDA wil die situatie vermijden door de kiezers bang te maken met instabiliteit op een moment dat het financieringstekort dreigt op te lopen en de economische activiteit niet toeneemt. Het CDA heeft intussen wel een voorkeur uitgesproken voor verder regeren met de VVD, maar dat sluit uiteraard de vorming van een "nationaal kabinet" niet uit. Dan zou de PvdA vanuit een zwakke positie een dergelijke regering op de been moeten helpen.

*Als de SP duidelijk groter
wordt dan GroenLinks, dan zal
dat automatisch tot een crisis
bij GroenLinks leiden.*

Tot slot

Het probleem ligt tenslotte vooral bij het linkse kabaal. De linkse liberalen van D66 lijken andermaal te verliezen en zouden daardoor wel eens als partij kunnen verdwijnen. De Democraten hebben een zeer instabiele kiesbasis. Daardoor zullen ze bij een hergroepering aan de linkerzijde nauwelijks een rol spelen. Maar een hergroepering van links is op zich niet evident. Dat komt door de bijna perfecte evenredige vertegenwoordiging in Nederland waarbij het voldoende is om ongeveer 60.000 stemmen (hangt uiteraard af van de opkomst) te verzamelen om de Tweede Kamer te betreden. Daardoor leveren de delen altijd meer op dan de som van het geheel. Dat geldt zeer zeker voor links. De SP vangt proteststemmen die anders niet naar haar toe zouden komen. GroenLinks drijft op de kiezers van het getuigende socialisme en die intellectuele kiezers voelen zich te goed voor de SP of de PvdA. En de PvdA heeft zich gericht op de stabiele en beter verdienende werkers in de staatsapparaten en de grote bedrijven. Zij moeten weer niets hebben van een partij van losers of van wereldverbeteraars. Deze drie partijblokken aan elkaar smeden is niet zo evident. Het water zou wel eens veel te diep kunnen zijn. Welke overkoepelende ideologie zou een dergelijke partij moeten aannemen om de diverse geleidingen op dezelfde golflengte te brengen? En waar is het programma dat de kiezers kan mobiliseren voor concrete hervormingsdoelen? Noch het ene en het andere zijn voorhanden. Het begrip "socialisme" betekent voor de drie partijen apart genomen heel iets anders. Voor de PvdA is refereren naar het socialisme niet meer fatsoenlijk omdat dit nu eenmaal niet bijdraagt aan het oplossen van concrete problemen of het afsluiten van coalities. Voor GroenLinks is socialisme iets vaags dat te maken heeft met een levensstijl of een houding waar een getuigenis of een identiteit bij past. Voor de SP is het socialisme gewoon een toestand van permanent volks geluk.

Gezien de hier geschetste verhoudingen bij links zou een krappe parlementaire meerderheid voor VVD en CDA eerder een zegen dan een ramp zijn. Met PvdA, GroenLinks en SP samen op de oppositiebanken tegenover een rechtse regering die slechts met een krappe meerderheid kan regeren, zal het parlementarisme in elk geval weer normaal gaan functioneren waardoor het verschil tussen links en rechts allicht weer wat duidelijker zal worden. Binnen het CDA zal er onvermijdelijk gemord worden tegen een al te rechtse koers als

de VVD daar op af mocht stevenen. Daardoor zullen een aantal dossiers in verband met de financiering en de toekomst van de welvaartsstaat in de regering tussen CDA en VVD op het scherp van de snede onderhandeld worden, en krijgt de linkse oppositie allicht kansen om zich beter te profileren. Nu de beurseeuforie en praatjes over de nieuwe economie tot het verleden behoren is het meer dan ooit tijd geworden voor een groot maatschappelijk en politiek debat. Links mag dat niet uit de weg gaan. Of dat zal gebeuren is wat anders. In een commentaar schetste NRC Handelsblad de malaise bij links als volgt: "Steeds meer begint het erop te lijken dat binnen de verkiezingsstrijd zich nog een aparte verkiezingsstrijd tussen de linkse partijen gaat afspelen. De in de peilingen snel oprukkende SP van Jan Marijnissen beconcurrereert zowel de PvdA als GroenLinks. (...) Links is momenteel vooral bezig met zichzelf. Dat moet een geruststellende gedachte zijn voor CDA en VVD."¹⁸

Noten

1. Thomas B. Rochon, *The Netherlands. Negotiating Sovereignty in an Interdependent World*, Boulder: Westview Press, 1999, blz. 182.
2. Wim Kok op 11 december 1995 in de Den Uyl-lezing.
3. Dat contact met de provincie is echter een loze kreet. Bij het vaststellen van de "modellijst" met kandidaten voor de Tweede Kamer telde men onder de 30 best geplaatste kandidaten niet minder dan 18 kandidaten afkomstig uit de twee provincies Noord- en Zuid-Holland.
4. Zie afscheidsbrief "Waarom ik de VVD verkies boven de PvdA", in *NRC Handelsblad*, 31 oktober 2002, blz. 7.
5. Ayaan Hirsi Ali, "Integratie is een cultureel probleem", in *NRC Handelsblad*, 31 augustus-1 september 2002, blz. 7.
6. Dat verschil in wezen ook niet van hetgeen Paul Scheffer, vroegere medewerker van de Wiardi Beckman Stichting en nu publicist, al enkele jaren geleden had geopperd over het multiculturele drama.
7. Ayaan Hirsi Ali, *NRC Handelsblad*, 31 augustus - 1 september 2002, blz. 7.
8. Voor de vakbond FNV Bondgenoten (een fusie van Industriebond, Dienstenbond, Vervoersbond en Voedingsbond in 1998), die in een diepe bestuurlijke crisis verkeert, dreigt dit jaar een financieel verlies van 91 miljoen euro, waardoor het eigen vermogen wordt gereduceerd tot ruim 90 miljoen euro. Van dat bedrag is 66 miljoen euro al niet meer vrij besteedbaar door garanties die zijn gegeven voor de bouw van nieuwe regiokantoren. De besloten bouw van een nieuw hoofdkantoor zal de garanties doen oplopen tot 85 miljoen euro. FNV Bondgenoten is in een betalingscrisis gestort, want men verliest ruim 250.000 euro per dag. Contributies dekken reeds lang niet meer de

- uitgaven. De oplossing is kostenbesparing (ontslag van 195 vrijgestelden) en contributieverhoging en/of meer leden werven door harde acties te voeren. *NRC Handelsblad*, 16-17 november 2002, blz. 14.
9. Bart Tromp, "De ruk naar rechts", in *Internationale Spectator*, jg. 56, nr 7-8, 2002, blz. 345-346.
  10. *NRC Handelsblad*, 16 en 17 november 2002; interview in *Netwerk*, Nederland 1, 17 november 2002.
  11. Mevrouw Singh Varma had een cliëntelistisch koninkrijkje in haar hindoestaanse gemeenschap opgebouwd en daardoor ze was ze in financiële opspraak gekomen. Om te ontsnappen simuleerde ze daarna een ongeneeslijke ziekte en liet zich ook nog met veel bombarie als terminale patiënte de Tweede Kamer uitdragen. Mevrouw Varma is nu zichtbaar aan de beterhand want treedt weer zonder rolstoel op in de openbaarheid.
  12. Op 15 mei had de SP 16 procent van haar kiezers uit 1998 aan Fortuyn verloren, maar tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 6 maart 2002 verloor de SP fors aan Fortuyn: van de vier raadszetels bleef er nog maar eentje over.
  13. Jan Marijnissen, *Schrale rijkdom. De erfenis van acht jaar paars*, z. p.: Ketch-up Press, 2002. De aanwezigheid van Marijnissen op de boekenmarkt dateert niet van gisteren. Hij publiceerde al eerder nogal populistische weetjes onder tittel *Samenleven kan je niet alleen*, Uitgave SP, 1993, *Tegenstemmen*, Uitgeverij L. J. Veen, 1996, *Effe dimmen*, Uitgeverij Veen, 1998, met Karel Glastra van Loon, *De laatste oorlog*, 2000.
  14. Marijnissen, *Schrale rijkdom*, blz. 9.
  15. *Idem*, blz. 58.
  16. *Idem*, blz. 95.
  17. *Idem*, blz. 130.
  18. "Rosenmöller" in *NRC Handelsblad*, 16 en 17 november 2002, blz. 7.